

A ANÁLISE DE TEXTO

nas probas de acceso á Universidade

Xosé Manuel Castro Castedo

Xosé Luís Vázquez Somoza

Membros do Seminario Permanente de Análise de texto

1. INTRODUCCIÓN

Nuns momentos coma os actuais, nos que a desorientación e a dúbida poden despistar a máis de un, convén aclarar algúns aspectos relativos á proba de Análise de Texto. Con esta finalidade escribímo-las páxinas que seguen, procurando, ademais, trazar pautas que poden ser útiles, tanto para os propios alumnos que teñen que realiza-la proba coma para os profesores que se encargan da preparación da mesma.

Consideramos que é necesario situar-la proba no seu lugar, devolvéndolle a importancia que á vista da nova estruturación se lle pretende quitar. Logo enmarcámola no seu contexto legal e proporcionamos información sobre o seu funcionamento nas distintas Comunidades Autónomas. Finalmente centrámo-lo discurso na proba en si mesma.

E facémolo así porque somos conscientes de que a preparación da mesma non está a cargo de ningún de-

partamento desde o punto de vista oficial. E isto leva consigo que en moitos centros de Ensino Medio de Galicia non se lle preste demasiada atención, porque cada seminario só se ocupa de impartir-la materia que se lle asigna.

As liñas que seguen queren ser, xa que logo, unha chamada de atención para que toda a Comunidade Educativa colabore nesta tarefa. Porque, en definitiva, a proba "Análise de Texto" só serve para comprobar se o alumno entende un texto e sabe opinar sobre el. Que o alumno chegue a dominar esta técnica é algo que nos interesa a todos. Tal vez este labor non se aprenda nun curso, pero esta preparación si se debe intensificar no COU, aínda que durante todo o Bacharelato se deba fomenta-lo hábito da lectura e, sobre todo, da lectura crítica.

2. IMPORTANCIA DA PROBA

Chega esta proba nun momento crucial da vida académica do alumno.

Este ten na man as chaves que lle permitirán abri-las portas da mansión universitaria; unha desas chaves é, precisamente, a denominada "Análise de Texto". E chega esta análise nun momento crucial porque se supón que a madurez do alumno lle vai permitir ler un texto, aprehende-la súa mensaxe e ser quen de demostrar que entendeu o texto. Pois isto é, en esencia, o que se procura descubrir con esta proba.

Pese a que se oen voces que pretenden restarlle importancia á proba "Análise de Texto", nós cremos que estamos ante un exame que, mellor ca ningún outro, mide a madurez intelectual do alumno, xa que aquí non se controlan os coñecementos dun tema estudiado previamente, senón que se miden os hábitos intelectuais do alumno; aquí é onde se percibe se é quen de ler, de entender un texto e tamén de sintetizar, ordenar e expresar de forma clara as ideas.

Un alumno que vaia acceder á Universidade debe saber ler, entende-lo que le, resumi-lo contido do texto, expoñe-las ideas de formar xerarquizada, debe ter desenvolvida a súa capacidade crítica, debe expresa-la súa opinión, coincidente ou discrepante, pero en todo caso argumentando coherentemente os seus razoamentos. E todo isto nun estilo coidado, cando menos correcto, cunha sintaxe fluída e un léxico aceptablemente rico.

Todas estas habilidades deben figurar no currículo dun alumno que pre-

tende conseguilo título de "universitario". Entendemos, ademais, que de todas as probas que debe realizar para acceder á Universidade, esta, a de "Análise de Texto" é a única que permite valorar todos estes elementos, e, en definitiva, aquela coa que mellor se pode avalia-la preparación do alumno para continuar na Universidade a súa formación académica.

3. PRESENTACIÓN DA PROBA

As Probas de Aptitude para o Acceso á Universidade vanse rexer neste curso 1993-94 por unha orde ministerial do 9 de xuño de 1993 (publicada no BOE do 10 de xuño de 1993), que afecta en gran medida á proba de Análise de Texto ou "Comentario de Texto" como a denomina a citada orde ministerial. En primeiro lugar porque se levará a cabo conxuntamente co exame de lingua española, agás nas Comunidades Autónomas que posúen dúas linguas oficiais, nas que os alumnos teñen a posibilidade de realiza-lo exercicio de Análise de Texto coa proba de lingua española ou coa da lingua propia da Comunidade:

"a) Comentario de texto e lingua española.- En primeiro lugar, sobre a base dun texto o alumno deberá contestar diversas preguntas relacionadas co mesmo, resumi-lo seu contido e redactar un comentario crítico segundo as instrucións que figuren no modelo de exame. En segundo lugar, proporanse ó alumno cuestións da lingua española relacionadas co devandito texto. A duración total

deste exame conxunto será de dúas horas e media. As respostas correspondentes ó comentario de texto e á lingua española serán calificadas, por separado, de cero a dez puntos.

No caso das probas que se celebren nas Universidades ubicadas nas Comunidades Autónomas de Cataluña, Galicia, Illas Baleares, Navarra, País Basco e Valencia, ó amparo dos Reais Decretos 3937/1982 de 29 do decembro, e 1056/1987 do 17 de xullo, 660/1988 do 24 de xuño, 1713/1991 do 29 de novembro, 955/1988 do 2 de setembro e 661/1988 do 24 de xuño, respectivamente, a lingua propia da Comunidade será calificada igualmente de cero a dez puntos. O alumno poderá realiza-las tarefas do Comentario de Texto indistintamente sobre o texto proposto en lingua española ou o proposto na lingua da Comunidade"

En segundo lugar porque o exame de Análise de Texto pasa a ser unha proba secundaria á hora da avaliación. A fórmula aplicada para obter a nota final do chamado primeiro exercicio leva consigo unha redución do valor numérico da proba:

$$\text{"Nota final} = 0,165X1 + 0,335X2 + 0,250X3 + 0,250X4$$

Onde:

X1= Nota obtida na materia de Análise de Texto.

X2= Nota obtida na materia de lingua española ou, no seu caso, media aritmética desta e a lingua da Comunidade Autónoma.

X3= Nota obtida na materia de lingua estranxeira.

X4= Nota obtida na materia de filosofía."

En relación co primeiro punto, na nosa Comunidade acordouse manter provisionalmente para este curso a organización do ano pasado, ou sexa, o alumno realizará as probas de Análise de Texto, de Lingua Galega e de Lingua Española por separado, podendo elixir, como en cursos anteriores, entre realizarlo exercicio de Análise de Texto en lingua galega ou en lingua española.

O Seminario Permanente de Análise de Texto acordou mantela estrutura do ano pasado, aínda que introduciu algunhas matizacións coa finalidade de acadar unha maior obxectividade tanto á hora de realiza-la proba o alumno coma no momento de corrixila os profesores encargados. Pretendeuse, ademais, ter en conta algunhas das orientacións do Consello de Universidades, procurando evitar alteracións bruscas que puidesen crear confusión.

As preguntas e a calificación do exercicio de Análise de Texto distribúense do seguinte xeito:

1. Síntese do tema central (2 puntos):

a) pola correcta identificación do texto (1 punto)

b) polo resumo preciso do contido (1 punto)

2. Esquema estruturado e xerarquizado (2 puntos):

a) pola enumeración das ideas principais (1 punto)

b) pola presentación dunha xerarquización e correcta trabazón entre as mesmas (1 punto)

3. Comentario (6 puntos)

a) pola valoración obxectiva do texto, no relativo á súa vixencia e actualidade, e mesmo á súa intencionalidade (1 punto)

b) polo xuízo axeitado das ideas propias ó respecto, e razoando debidamente os seus argumentos (3,5 puntos)

c) pola expresión, ortografía e puntuación (1,5 puntos)

4. ORIENTACIÓNS PARA A PREPARACIÓN DA PROBA

4.1. De carácter xeral

Algunhas destas orientacións xa foran suxeridas en circulares que se enviaron ós centros en convocatorias pretéritas. Sen embargo consideramos oportuno incluílas aquí de novo.

É importante que o alumno estea informado dos distintos aspectos da realidade. Non hai que esquecer que o texto vai versar sobre un tema de actualidade. Por iso a lectura dalgún xornal e a atención á radio e á televisión son medios útiles e válidos para estar ó día.

A información que se reciba dunha fonte ha de ser contrastada coa doutras. Deste xeito o alumno irá formando a súa propia versión e quedándose coa que considere máis veraz.

O profesor debe levar textos ás aulas e fomenta-lo debate, o xuízo crítico. Así espertará no alumno a capacidade crítica, irase acostumando a defender ideas propias e a contrapoñelas ás dos outros compañeiros.

Débese fomenta-lo hábito do debate crítico, sexa argumentado, sexa razoado. Pódense organizar actos nos centros nos que se lle ofrezca ó alumno a posibilidade de defender en público as súas propias ideas.

4.2. De carácter específico

Aportamos neste punto algunhas orientacións metodolóxicas que poden terse en conta cando un profesor se enfronta coa tarefa da formación dos alumnos no campo da análise de texto.

A preparación deste exame reclama do profesor a asunción duns principios básicos no campo didáctico-filosófico. É dicir, debe ter moi presente cal é o sentido da realización desta proba, a filosofía que envolve a súa razón de ser, e, desde aquí, transmitirilles ós alumnos con claridade que só se trata dunha “análise” e dunha análise dun “texto”.

Preténdese, por conseguinte, concienciar ó alumno de que o seu cometido, a súa base de operacións é só o texto. Insistimos no adverbio “só” porque é aí, no texto, e só no texto onde o alumno debe concentra-la súa atención, procurando como obxectivo prioritario entendela na súa totalidade.

Dedúcese de todo isto que cómpre asentar na mente do alumno unha idea fundamental: lectura detida, ou aínda mellor, “lecturas”. Ó alumno non lle abonda cunha lectura andoriña, que tal vez lle permita captar algunhas ideas, senón que lle debe dedicar bastantes minutos á lectura do texto. En moitos casos o éxito ou o fracaso dependen do grao de atención que se lle preste a este punto. As lecturas repousadas van enriquecendo, matizando e, quizais, corrixindo esas primeiras impresións que se

aprehenden nunha lectura inicial. Como a esta proba se lle concede unha marxe de tempo de hora e media, entra dentro do razoable adicarlle un tercio ás sucesivas lecturas.

Unha vez que se conseguiu este obxectivo, débense segui-las indicacións que figuran na parte inferior do texto. Na primeira delas pídese que o alumno extraia o “tema” de que trata o texto, e que sexa quen de expoñelo en poucas liñas. A través desta cuestión pódese valorar-la capacidade de síntese do alumno.

Pero, ¿que se entende por “tema”? O tema do texto está constituído pola mensaxe esencial que nos quere transmitir-lo autor, matizada por outros filamentos que lle dan corpo, e todo isto concentrado en non máis de dúas ou tres liñas.

A continuación o alumno debe botar man da capacidade de síntese, e en non máis de seis liñas elaborar un resumo do texto. A través del, unha persoa que non leu o texto debe poder extraer unha idea o máis aproximada posible á extensión semántica do texto.

Na segunda cuestión pídeselle ó alumno que de forma concisa expoña as ideas máis importantes do texto, e que o faga a través dun esquema estruturado ou xerarquizado. Neste punto o alumno ten que elaborar un estudio sintáctico do texto, entendido este como unha análise de coordinación e subordinación das ideas. É dicir, o alumno, utilizando o méto-

do que considere oportuno, debe demostrar que sabe selecciona-la idea ou ideas fundamentais e cal ou cales son as que se subordinan a estas; e aínda, se é posible, descender un nivel máis ou os que sexan precisos para ir subordinando outras ideas a esas que xa están subordinadas.

O resultado desta operación debe ser unha exposición ordenada, xerarquizada e sintética, algo así coma o esqueleto semántico que permite acceder, a través del, e de forma case instantánea, a tódolos rasgos significativos presentes no texto.

O método, ó que nos referiamos máis arriba, pode ser válido calquera, mentres sexa utilizado correctamente. Por citar algún que cremos útil, falaremos do sistema de apertura de chaves, ou o de ir matizando as ideas mediante o sistema numérico. Con calquera deles a exposición xerarquizada de ideas está garantida. Hai que ter presente que a brevidade é un trazo semántico que acompaña a todo esquema que se precie de selo.

Finalmente abordámo-la análise da terceira pregunta: o xuízo crítico. Unha vez que se comprendeu a mensaxe nuclear do texto (tema) e que se estableceu o sistema de interrelacións e xerarquías (esquema estruturado), chega o momento da aportación persoal por excelencia. Convén, antes de iniciar este comentario, reflexionar con serenidade para que o resultado final sexa un con-

xunto harmónico e coherente. Se se considera oportuno, e nun folio suplementario, pódese deseñar un esquema para ir atando tódolos cabos.

O alumno ten que centra-la súa atención en dous eixes básicos: plano do contido e plano da expresión. Como xa vimos, á hora da calificación ámbolos dous presentan un cómputo individualizado.

Nun primeiro momento -e xa no eido do contido-, o alumno debe estudia-la posición que adopta o autor fronte ó tema que trata. É agora o momento de analiza-la actualidade do texto, a obxectividade e, se o tema o permite, tamén a intencionalidade do autor. Probablemente non en tódolos textos se poidan apreciar por igual tódolos aspectos antes indicados, pero o alumno debe aproveita-los datos que irradian luz sobre a postura do autor ante o problema.

A partir desta visión debe dar un paso máis, para meterse de cheo no espacio nuclear desta terceira cuestión: o xuízo crítico. Convén entender que é aquí onde as ideas do autor deben pasar pola peneira crítica do alumno, que ten que xulgalas e manifesta-la súa propia opinión. A aportación persoal, a orixinalidade e a creatividade teñen cabida neste comentario.

Mantendo a fidelidade ó texto e coa axuda do esquema establecido ó trata-la segunda cuestión desta análise, o alumno vai emitindo o seu xuízo, a súa

opinión persoal e contraponéndoas ás ideas do autor. O xuízo crítico implica manifesta-la propia opinión persoal, tanto se é coincidente coma se é discrepante. Pero, tanto se se coincide parcial ou totalmente coma se se discrepa, sempre ten que haber unha sólida argumentación que sosteña os xuízos. Estes deben ir sempre razoados, aínda que se estea de acordo coas ideas do autor.

A formación dun alumno que superou COU e que procura estar actualizado a través da prensa, radio e televisión, é suficiente para abordar con éxito a análise de calquera tema que se lle propoña. A esta formación ten que sumar certa práctica no hábito do debate. E todo isto vaille permitir enxuiza-las ideas do texto, de tal xeito que se son do mesmo signo cás del, seguramente sabará aportar máis argumentos a favor; e, se son de distinto, debe deixar patente a súa crítica negativa ben razoada. E, desde logo, sempre cabe a opción de estar a favor dalgunhas ideas e en contra doutras, e caben tamén tódolos matices que o alumno queira introducir.

Outra variante sobre a que interesa chama-la atención é o plano da expresión, ortografía e puntuación. Un bo comentario sabe coidar tamén o aspecto formal. O alumno débese esforzar na consecución dunha caligrafía clara, intelixible, que faga que a presentación do exame mereza cando menos o calificativo de aceptable. A redacción ten que ser fluída, sen faltas de ortografía, e na que ademais, se demostre un dominio da sin-

taxe e dos recursos léxicos. A expresión tense que coidar ó máximo, e o rexistro lingüístico debe estar á altura das circunstancias. Acompañando a todo isto unha correcta utilización dos signos de puntuación.

5. ERROS QUE SE DEBEN EVITAR

Non é esta a primeira ocasión na que un seminario permanente de análise de texto trata de orientar a alumnos e profesores sobre os erros nos que incorren moitos dos primeiros. Xa sendo coordinador o profesor Manuel González González se fixera chegar ós centros un inventario de erros que se detectaran despois de ler moitos exames.

Pois a partir de aí e da propia experiencia como correctores, lanzamos estas chamadas de atención, co ánimo de que sexan útiles a profesores e a alumnos.

En primeiro lugar debemos insistir en que non se debe ler ás presas o texto, porque cando isto é así, logo vese que o alumno non comprendeu nada ou pouco, ou non entendeu a mensaxe nuclear. A partir de aí pode centra-lo seu comentario sobre algún aspecto que é marxinal no texto.

En segundo lugar queremos dicir que non sempre é positivo aplicar un esquema inflexible, sobre todo se ese esquema non é o idóneo. Hai esquemas que centran demasiado a atención do

alumno sobre aspectos formais e descoi-dan outros tan importantes nunha análise como é a expresión das ideas persoais. Desta forma o comentario perde orixinalidade.

Tampouco se debe facer un comentario literario, analizando figuras retóricas, espacio, tempo..., disertando sobre a personalidade do autor, sobre o punto de vista, etc. Tamén está fóra de sitio un comentario lingüístico.

Xa estudiando as distintas partes de que consta a proba, podemos dicir que o "tema" non debe de ser confundido con "título" periodístico. Ás veces o alumno busca aquel detalle chamativo e elévao a categoría de tema. Pero o tema, tal como dixemos máis arriba, ten que recolle-las ideas do texto na súa esencia, mentres que o título limita ese radio de acción á idea máis pintoresca ou folclórica.

En canto ó esquema estruturado, hai que dicir que o método consistente en dividi-lo texto en parágrafos e ilos parafraseando non é o máis recomendable. Tampouco é suficiente con ir enumerando as ideas en orde de importancia, porque así non se pon de manifesto o esquema de interrelación de ideas existentes en todo o texto. A extensión deste esquema estruturado non debe ser moi ampla.

A terceira cuestión é foco de múltiples deficiencias, porque baseándose na creatividade que debe rexer este aparta-

do, tómanse licencias que non son convenientes. Un xuízo crítico non é, a priori, unha crítica negativa sen máis, aínda que si poida selo se o alumno está en total desacordo coas ideas do texto. É importante non incorrer en contradicción e non deben quedar afirmacións ou xuízos sen argumentar.

Non se debe utiliza-lo texto como pretexto para centra-lo comentario en aspectos que son marxinais no texto, ou que nin sequera figuran nel, aínda que lle resulten coñecidos ó alumno.

Un xuízo crítico tampouco é unha paráfrase do texto. Ás veces o alumno bota man de segmentos lingüísticos presentes no texto, e isto denota escaseza de recursos sintácticos e léxicos. Non se debe comenta-lo texto parágrafo a parágrafo, senón que o que hai que comentar son as ideas, sen perder de vista cal é ou cales son as ideas fundamentais.

No tocante ó plano da expresión, en sentido amplo, cómpre insistir nos seguintes puntos:

- Non se debe utilizar un rexistro lingüístico inapropiado. É dicir, nin baixo, cheo de coloquialismos, de vulgarismos, cunha sintaxe forzada e expresión defectuosa; nin demasiado elevado, porque pode levar ó alumno a utilizar unha linguaxe que resulte afectada e incluso ridícula.

- Débese ter moito coidado coa introducción de barbarismos, creados ó

aplicar sufixos anómalos ou deformando palabras.

- Débense evita-los vulgarismos, as repeticións dunha mesma palabra nunhas poucas liñas, e o uso de expresións estereotipadas que revelan pobreza léxica.